

שירת הטבע.

מרדכי צבי (המצי"ר) מאנה (1887—1879).

מרדכי צבי נולד בראש חדש אייר תרי"ט להורים עניים בהעירה ראדושקוביץ שבפלך וילנה. אביו, ר' משה, היה מלמד ראשית למודים לתינוקות ותורת רשימות על מצבות-אבן לקברים; ואמו, תמרה, היתה מוכרת כלי-הזרם בשוק, והיתה ידועה כתגרנית קולנית ואשה-קזאק. אולם כל הפרנסות הללו לא הספיקו למחית המשפחה הקטנה, שחיתה בדוחק. אחרי מרד הפולאנים, בהיות מרדכי-צבי כבן חמש שנים, נשרף בית הוריו בין יתר בתי העירה, ומשה ואשתו נדרו למרחקים, כדי לבקש עזר מאחד מקרוביהם שגר באחת הקולוניות שבנגב רוסיה. וכעבור שנה שבו הנוודים לראדושקוביץ ראשית חנוכו. ובנו ביתם מחדש, בהוסיפם להתפרנס בדוחק מעסקיהם הקודמים. אז החל ר' משה ללמד לבנו

תורה ונמרא וכתב עברי, ויצטיין הנער עוד בראשית למודיו בשכל ישר ובתפיסה (1) נפלאה, עד כי מצא און לו להבין דברי התלמוד בלי עזרת מורה. וכרוב תשוקתו אל המקרא והנמרא, כן גדלה תשוקתו גם למשוד בשבט-סופר. אך החל לכתוב אלף-בית היה כתב-ידו יפה להלל, אותיותיו מעשה-החושב, ועל כל אות ואות קשר כתרים. גם הרבה להתוות תוים ולצייר ציורים, "מזרח" וצעצועים שונים" (2).

הכשרון הציורי הגדול של מרדכי-צבי החל להגלות, אלא שלא מצא לו מקום להתפתח כראוי. הוריו העניים הצטיינו גם בקמצנות נפרזה, ולהנער החלש והעדין לא היתה שום רווחה לא במוזנותיו ובגדיו ולא במעונו. הוא היה כלוא כל היום בבית, ולא התענג גם על מראות-הטבע היפים הגלויים לפני כל בן עיר קטנה. עודני ילד—כותב

(1) הבנה. (2) תולדות מ"צ מאנה הכתובות על ידי א"ל שינהרין.

המשורר') - ישבתי בעירי אך לא יצאתי לשוח, כי ההיה כדבר הזה או הנשמע כמוהו בימים עברו, זה כמ"ו שנה, כי יסכין ילד לעזוב את בית-כלאו, את חדרו הצר והאפל, לצאת לשוח בגנים ולרעות בשושנים, לראות תכלת-השמים ולשאוף רוח צח שפיים (2) "?. בשנת תרל"ב, בהיות הנער כבן י"ג שנה, נשלח ללמוד בישיבת, שואבי מים במינסק, ושם סבל מחסור ורעב, באין, כסות בקרה ואין כר לרפד יצועו, ומאבלו לתם-חסד, כדרכה של תורה לבן-ישיבה. הישיבות בעיר הזאת היו נחלת אנשים קנאים, אשר לקחו גדולה לעצמם לרדות בצאן מרעיתם, ומן העשירים המפורסמים, גדולי התורה, אשר התנוססו או בקהלת מינסק, טרם נמצא אף אחד אשר יקה המכשלה הזאת תחת יד לפקח על הסדר ועל הלמודים בבתי-הישיבות ועל תורת החיים והבריאות של התלמידים (3), במינסק התודע מרדכי-צבי להרב הקפדן ר' גרשון-תנחום, והעתיק בכתב-ידו היפה את חדושי-התורה שלו; וגם נסה להיות משורר-עוזר להתחן "ישראלקי". ובשנת תרל"ז שב הנער לעיר-מולדתו נדכא ונקשה ממחסור ועמל-תוהו, ויחל לבקש לו מטרה, תכלית" בחיים. הוא עסק זמן מה במלאכת השעונים ויעש בה חיל, וכשנתגברה עליו התשווקה לאיזו עבודה רוחנית החל ללמוד אומנתו של סופר סת"ם (4). אולם סופרי הסת"ם בעירה, צבי ואברהם בנו שחור, שהיו אנשים משכילים, הרגישו כי יש למרדכי-צבי כשרון מיוחד לציור, וישלחוהו לווילנה בראש שנת תרל"ז, כדי שינסה להבנם שם לבית-הספר-לציירים.

בשבא העלם לווילנה נתקבל בישיבת ר' מיי לא, וישן שם גם אכל "ימים", כנהוג, ובחשאי החל לבקר גם את בית-הספר לציירים, הבמה פה תוכל להפתח - כותב מרדכי-צבי להוריו - ובתוכה היא רחבת-ידיים. הנתתי שם בגדי של שבת וסגרתי אותו על מסגר אשר נתן לי השמש; ואם אמצא מקום אשר אוכל לתלותו שמה או אקחנו מפה... גם אודיעכם, כי מצאתי פה כר-מספא אשר הבין בעדי השמש לישן עליו" (5). כן התחיל מרדכי-צבי ללמוד בלילות את הלשון הרוסית בהסתתר באחת מפנות הישיבה. אולם צערו גדל על אשר אין לו מקום פנוי ושוקט לערוך בו את לקחיו בציור, ויש שהיה מבקש את השומר לסגור בבית-הספר בעזוב אותו התלמידים, כדי שיוכל להתבודד ולעבוד שם במנוחה. כן היה קשה לעלם עדין ותמים זה לשאת מסה על פניו ולאכול לתם-חסד; ועל כן גדלה שמתתו כשהחל להרויח מעט כסף מפרי-עמלו, והיה בידו לעזוב את הישיבה, אחרי שבתו בה כשנתים ימים, ולשכור לו מעון בעד 30 קופ. לשבוע. גם אריה לבנון, בן המשורר אד"ם, נתן לו את תמונת אביו להגדילה ולפארה ולהבין ממנה בשכר איזו העתקות. ואז החלו למרדכי-צבי חיים חדשים של עבודה, חופש-הרוח ותענוגי האמנות. הוא הביט לאחור, ונפשו דאבה על שנות נעוריו שכלו בתוהו, בדלות וחשך.

"ימי עלומינו - כותב הצייר - ספו תמו מארץ החיים, אפסו ונדרו כחזיון-ליל... אתנפלא על קברותיכן, שנותי, וברמעות ארטיב פרחי מטעיכן אשר אכלו, נבלו בלי עתם. איכה נקטשתן בעורכן בלשד עלומיכן? איכה נהדפתן בהנדוף עשן בעת אשר לבבי יכסף לרכוש לו אשר עמכן? איכה זה חיש עברתן ולא השארתן ציון למזכרת אהבה? שמש ילדותי חיש חיש עד אפסי ים באו, טל עלומי בטרם בקר עלה שמימה, וימי נעורי נפלו כעמרים תחת חרמש, בעוד לא הבשילו אשכולותיהם לשמח לבבי בינם. עפו, ספו, גם חלפו, ואנכי על משואותי אזרע דמע".

גם בשירו הראשון, "בעלות השחר", מעלה מרדכי-צבי מן העבר רק זכרונות-תוגה:

(1) אגרת 86. (2) גבעות חשופות סבלי יער. (3) מאמרו של שיינהוין. (4) ראשי תבות: ספרי תורה, תפלן, כוזות. (5) אגרת ה'.

אך שוא נחמתי, שוא חלום נעים, אך בני אדם עקשו הישרה—
 אפפיני זכרונות וחלומות רעים—
 אשר בימי העבר לאהרים אספתי—
 כליון חרוץ סביבי מעשה בני-אדם
 ושוחות עמקות אשר כרו ידם,
 תהפוכות אראה על כל שעל.
 הבריאה הנדיבה כל טוב לא חסרה,
 ואת נגה נפשי חיש יקדירי—

אולם כבוא האביב יצא מרדכי-צבי לסביבות עיר וילנה, ומחזות הטבע הצחילו את
 ברוחו בקסם יפים:

שם פסו בפרחים עצים רעננים,
 פסו בפנינים—ברסיי מל לילה;
 ושתולים עלי פלג וך שאננים,
 ונטישות יושימו הנבה מעלה,
 שם יברק נחל בין שושני ריח,
 וכרצי כסף גליו יתגלגלו;
 על חפו כל ענף ימצא מנוח
 בשדרות אלונים סביב יגדלו—
 רחמני נא, אביב, אתך שאני!
 בכנפיך מרפא לנו, לנשמה ... (1)

ובתוך כך נבר המחסור על המשורר הצעיר, כי שכר עבודתו המקרית בציור לא
 הספיק למלא גם את צרכיו הקטנים. ובקין תרל"ט יש שהיה סובל רעב ממש:

הם, עלם גלגב, אל ראמות תריעו! הן יתך, ימם בך אמן הרוח
 נפש עט סופר וישבור חיש הלוח;
 עת שורר—הוי רעב—קולו ישמיע! (2)

ותלאותיו הרבות, כמו מלחמת-הקיום הקשה, נסכו עצבת קלה על מרדכי-צבי,
 שלא סרה עוד ממנו כל ימי חייו. הוא אהב את הבדידות, ובקש לו נחומים רק בעבודת-
 הציור ובהדר הטבע. בהתבודדו עם מראות התולדה היה המשורר-האמן מרגיש עונג נפלא,
 שכל המאשרים בארץ לא טעמו מעולם דוגמתו. הנה "עת אשרי":

עת זיקים תפיץ חרסה משמים
 ובזר זהב סביב שדי תבואות מאירים;
 על ים זה עת יעבור רוח צח שפים,
 יכה גלי כתם יפים, מזהירים—
 לאבני גזר ובוביר-רקמה נמשלים,
 על שרון, על פרמל לרב ינהקו—(3)
 עת מהיכל קדוש, מסבבי היער,
 תפלה וכה, דקה, עולה שמים;
 בין סכות סרעפיי יהם הסער,
 יכה ראש עציו, ינקפו עפאים—(4)

(1) "האביב", (2) "הם"! (3) כל הביית (השורה) היה אינו מוצלח, כי המשורר לא ראה טעור
 את הכרמל והשרון, והובונים לא, ינהקו" (רק חמור נוהק, צוח), אלא יזמזמו. (4) ענפים.

עת חבצלות בפסיר מזהירות
 מסתמנה בצל מחמת ויני רשף,
 עורקיהן וינקו שפע מל אורות,
 חדשים לבקרים או לעת הנשף—
 עת בין ענפי הוד עיני זיו ישקיפו
 עיני תכלת משושני עמקים;
 דמעי גיל נוצצים רסיסים ירעיפו
 מגביעים עמקים מלאי מל שחקים—
 או מאשר חלקי בארץ מתחת,
 זן עדן התבל, מקל שוד נקה... .

באביב תר"ם חלה מרדכי-צבי ויאנש, כי המחסור החלישו והכשירו לכל פנע ומחלה; אולם חפץ החיים גבר בו ושב לאיתנו. ואז שב המשורר הצעיר להטבע החביב עליו, ויצא בבקר על הרי וילנה לשמוע את תפלת השחר הנפלאה של התולדה:

ובמקדש אל עתה תבל נהיתה,
 שמשוה במנוחה, קדש אדמתה,
 בקטרת קיטורה ובמזבחות הריה;
 אמה הכהן, בן אדם, איכה?
 עורך על ערש, עוד נרדם הנה,
 ובקר אור תבל ירנין כל בניה!
 הנני, הנני, שחר אעידה,
 ובמקדש אל בדר אבכה, אשדה.
 וליוצר כל היצור עיני תשעינה;
 הנני פה בדר על הר, על מזבת
 אקמיר לבי כליל עולת ניחוח;
 קחנה, שדי, קחנה ורצנה!

ביחוד אהב מרדכי-צבי לשוח עם חברו, צייר כמותו, על הר = הארמון.

העפלו עלות יחדו בנשף בהיר—מספר המשורר—ובעת אשר העמקים הסתתרו בנבכי צללי ליל, האיר הסגדל (אשר על החר) מויקי החרסה. הגענו אל מטרתנו ונשב לנוח, והעלם קפץ כעפר אילים (1) ממקומו בראותו כדור-זהב לפאת ימה. "שלום לך, שמשו!—קרא בעליצות נפשו ההוטה—דמיתי כי כבר סרת להגפש, געתה אחוך, מה אדמו פיך! ראה, ראה, הנה קצה הכדור טבע בערפל מופז ושלשה צבעים יופיעו על פניו; ראה-איך תשתרענה יריעות טרוקמות בתסונות נהדרות על אפסי חוג רקיע. ושמה, הבט נא: עדר רחלים כצמר צחר, ראה איך יתאדמו! הבט שם הלאה, הלאה, יער—חי נפשו! לנוני ענקים המה, חיל רב. אתיו, נפו נא להעתיקני ממקומי, הן מרום מושבי סכס, ראה נא הפנינים המתגלגלות על הצי ליה; הבה, נדלני נא ונאסוף מלא חפנים! ראה, ראה, הנה דוב שחור יסק בארבע רגליו על כדור השמש—ח! ח! ח! לאט, לאט יסק עליו. הבט איך נשתנה צבע הכדור מבעד לחשרת (2) הערפל הרובין על העיר. עתה יטבע עמוק עמוק ואיננו! שכב בשלום, שמשו, בחביון אפריוןך (3), ובוא-נא מחר להשביעני ענג כיום הזה" (4).

בקיץ תר"ם גמר מרדכי-צבי את בית-הספר-לציור באות-הצמינות, ושב לעיר-מולדתו לנוח מעט. וחבת הוריו, קצת הרוחה שמצא בביתם והאוויר הזוב שבעירה השיבו את נפשו העיפה מעבודה ומלחמה ארוכה עם המתסור. או כתב את שירו היפה, הלילה, שחן-שלוה מיוחד נסוך עליו:

(1) צבי צירי. (2) cryzenie. (3) בסתר המטה-הנשואה שלך. (4) אגרת ל"ה.

5. על קש גל שוכב גל. על רך כר הוזה שר; נחו חיש כל בני איש!	3. יער שם שנתו גם, רוח אט סעיפיו יט, כל קול גם. השלה הם!	1. עבר יום, שמש דום! אדם עב, סחר שב. חשכת צל בסתה כל.
6. לבי אך, יפעם, יך; סעה, הו, אים בו! רוחי חת, אין לי שנת...	4. יישן הר, גום כר, גדמה עץ, נאלם בץ, ושדות ניר חדלו שיר.	2. רוח צח בקנפו יך; אל כל חי יוביל שי: רית כור, נעם קר.

בסוף קיץ תר"ם החל מאנה לעשות הכנות לנסיעתו לפטרבורג, כדי להכנס שם להאקאדמייה-לציוור, והגיוני עצב "התעוררו בלב העלם הנקשה והעיף כבר מרוב עמל וחיים קשים:

אם גם שם תלאה אור נגדי יופיע,
 אך מי יודע אם עדיו אניע,
 אם לא תעלינה תקותי בתהו?
 איך קרית מלך לי תאיר פניה
 ומכיר לי אין שם באנשיה?
 ולעזרה מי ישיט לי את ידה?
 חשכת צלמות העתיד יראני,
 על כל שאלומי בדממה יעני —
 פלגי פו, חרטה, שפכה על אפסום,
 לבשו אדרות צבע, אתם ישמים,

ושחו בתהום פתם, עבים אדמים!
 שירו, בעלי כנף, שירת ערבים,
 רגשו, רוחות עזן, שם בין עפאים,
 רפו, קוצרי שדה, אוגרי אלמים!
 הזילי בשם, עדינה שושנה,
 ושתי שפעת לח, אלה רעננה,
 שאפו, היצורים, מרגוע לרניה!
 אני פה צר לי ביניכם לשבת,
 פצעי לא נרפא עוד, נפשי כאבת,
 אם כלכם תתעלסו — אני אהמנה!

נסיעת מאנה ברוח נכאה חבש מאנה את צורו הדל, ובהפרדו מרעיו והוריו מתוך לפטרבורג. צער וחבה יצא להדרך הרחוקה אחרי התקוה וזיו האמנות המרמזים לו. והנה הוא מתאר לנו את רשמי המסע בהנוף (1) הזר לו:

כעת שהמכונה עם כל הכבודה (2) קרבה אל עיר-המלוכה, דמיתי כי אל עסק-רפאים נוסעים אנחנו. יפי התולדה הם גם פס; יערים ירקרקים, הנושאים בחיקם צל נעים עב קור משוב נפש, גם להקית מננני התולדה המטיבוב ננן בין סרעזיהם—כלו; שדות-ניר עם צבעים שונים מתבואות שונות, המשתרעים כיריעה יקרה על ארץ רכה ומתנוססים בפאר כל צמח—אפס; הרי-חול תלולים, המפארים מחזות הטבע תמיד, גם הם עוד אינם. ארץ-מישור בלי תכלה לנגד עיני. מכבי שיהים אחדים מפוזרים ומפורדים ואנמי-בצה למכביר יתנו עדיהם, כי ארץ-בבול (3) היא הארץ הזאת. יערים קטנים מעולפים בצעף תונה עמדו מנגד, ושורה השמים עוב מקוטו לערפל עצב, אשר פרש מושות כנסיו ויכסה זוהר שמש... הלאה!... השמש יצא ויגלה לנגד עיני את התמונה והציור הנפלא אשר תראה העיר פטרבורג לכל המביט עליה ממרחק. כפות עגילות נערמו יחד ותתאמצנה לעלות מעלה מעלה ולצחק באלפי זיקי זהר שמש; שדרות ארוכות של גני חיכלים נשאו עליהן פלגי אור החרסה, וביניהן הביטו נקודות ירקרקות מננים ופרדסים. וכל אלה נערמו, נצבו יחד כמו נד, ומעת לעת הלכו הלך וגדל... קול הליל המכונה. בית-הנתיבות הגדול והעתיק רץ לנגדנו ויקבלנו בפתחו הפתוח לרנחה, וחיש סדר נחשף לפני גם תוך העיר הזאת. והנה היכלים וטירות נשנבות יתנוססו משני צדי הרחובות הרחבים סאד... (4).

תפארת עיר-המלוכה והמראה הנהדר של הים, שראה מאנה בפעם הראשונה, עשו על נפשו הרכה והפיוטית רושם כביר והיה כחולם למראה עיניו. וביחוד הפליאה האקאדימיה-לאמנות, המלאה תמונות ופסלים יקרים, את לב הצייר הצעיר. שם עולם חדש המלא על כל גדותיו ציורים נפלאים מעשי ידי אנשי-השם אשר מעולם. מן המסד עד הטפחות יכסו הציורים את הכתלים, וגם הכפות הנשאות והעגולות מעוטרות בהם (5). ומאנה היה אחד התלמידים המצוינים שהצליחו במבחן, ונתקבלו באותה השנה להאקאדימיה. שמתו גדלה איפוא ביותר, ובתשוקה עזה החל לעסוק בלמודיו ועבודתו, אלא שלא היו בידו כל אמצעים למחיתו. ועל כן הכיר טובה להמלומד העשיר והעסקן אהרן קויפמן, שנמצא לו בשעת דחקו וקבע לו תמיכה של י"ב רובל לחודש. גם שיר "רחשי תודה" המדיש לכבודו:

וּלְפֶטְרְבוּרְגַּן קָרִית מְלֶךְ הַשְּׁלֶכֶתִי,   עַל יָם שְׁלֹאֲנָן הַתְּקוּהָ תִנְחֵנִי;
וּתְלָאוֹת חֲדָשׁוֹת מֵהַר סְבוּנֵי;   שְׁמֶשׁ גַּם תִּבְּל לֹא עוֹד לִי יוֹעֵמֵנִי,
וּכְעֶרְעֵר בְּעֶרְבָה בְּרֵד נֶאֱנַחְתִּי,   גַּם מִזֵּב וַיֵּשַׁע הֵן בָּם תַּחֲוֵ עֵינֵי;
גַּם רָעַב גַּם קָרָה בְּמַעַט פְּלוּנֵי;   מִי זֶה לִי הַמְּתִיק גַּם נִתֵּן חַיִּים?
וְרָאוֹת מְקָרֹב וְהָרֵי מִמְּדֵתִי   הַכְּרוֹב אוֹ שְׂרָף אוֹ מְלֶאךְ שְׁמִים?
עוֹד הַגִּדִיל פָּצְעֵי גַם הִרְעִישׁ לְבַתִּי. --   מְלֶאךְ שְׁמִים הוּא צִיר עַל אֲדָמָה,
פְּתֹאִם-הוּא, פְּלֹא! — הַסְּעֵרוֹת נֶאֱלָמוּ,   וְשִׁמוֹ אֶהְרֵן קוֹיפְמָן, הוּא הוֹשִׁיעֵנִי.

(1) страна. (2) תכונתו להמסע. (3) בלתי מוריה. (4) אגרת מ' . (5) שם .

קוה לאובד". בחרף תרמ"א כתב מאנה שיר-חזיון, תקוה לאובד", שהוא יצירתו הלירית הזוהר גדולה בכמותה; אבל לא נמר את השיר הזה, כי מאנה לא היה זגל בכלל לכתיבת הזיוגות, הדורשת נתוח פסיכולוגי ועומק הרעיון, שני דברים שחסרו שוררנו. ולעומת זאת משתקפים יפי התולדה, גם הרוך, הזוך והתמימות של שירת גה כבהירות מספיקה באיתו החזון של השתפכות-הלב. ותרי תכנה של הפואימה הזיונית הזאת, שנבזריה הם אליגוריים!:

איש צעיר לימים, אובד" מנוער, חשקה נפשו ב"תקוה" כח "אמונה" ויהנה לה אהבה טהורה. גם תקוה האירה פניה אליו, ואמה, אמונה, אצלה עלוהם מרוחה ותאמר לדבק טוב. לא ארכו הימים וירא "צולח", איש עשיר אך רע מעללים, את פני תקוה, ויאמר להביאה לביתו; ולמען הפרידה מאובד אהובה שבר לו אנשי-בליעל, אשר הדיחו את אובד במקשים טמנו לו עד כי הלך מדחי אל דחי, ותקוה הובאה למרות רוחה לביה צולח. ותרי עצובת-רוח כל הימים, כי ענמה נפשה לירידה ולאמה אשר אהבה כנפשה; ולמען כפר פניה שלח צולח גם אחרי אמה, אמונה, ויביאנה חדריו ויכבדה וינשאה כל הימים למראה-עין אף כי לבו בל עמו. אמונה הביעה תנחומות לתקוה בתה עד כי סחתה לאט לאט דמעה מעל פניה, ובחברת אמה שבה לחיים חדשים. לתקופת השנה ילדה בן לצולח. ותקרא את שמו "אשר". ואובד התגלגל כל העת הזאת תחת שואה, ויהי משחק להמקרים אשר סלטלוהו מלטלה-גבר מאסון אל אסון. אז באה אליו תנוחה אשר כבר מצא חן בעיניה, ותדבר על לבו דברים טובים, דברים נחומים, עד כי הצליחה להשכיח מלבו שם תקוה אהובתו, ויבוא אתה במסורת הכרית. ויצאו שניהם לגור באהלם אשר ביער, כי לא יכל אובד נשוא עוד את האנשים ותרמיתם וחיי החברה והתמוכותיהם. מקץ ימים ילדה לו תונה בן ויקרא שמו "אוש", אמנם זכר תקוה אהובתו עלה תמיד על לבו ויפלח כחץ כליותיו...

מחזה ראשון.

השחר יחל לאט לאט להאיר חשכת הלילה. תחת ארום ונשא שוכב אובד נדרם. יער גדול, עם-ארזים כביר ימים, יסובבנהו. פה ושם יראו נזעי עצים נשברים ונעקרים משרש, בתנת ירי הסער אשר התחולל יום אתמול. ולא הרחק תראה סוכה בודדת מנופצת לרסימים, אשר בה התנורר אובד עם תונה אשתו אוש בנס. —

אובד (יקום בחפזן מטשכבו וילך אנה ואנה תפוש ברוב שרעפיו בקרבו):

הי, אנה אברח מתהפכות תבל, ותהתל בי, אובד, בצחוק לך אהנה;
 מתלאות נוראות תמיד בתרוני;
 או תשאני על עבים ממעל, תבל ונחתי כי מנה גרשתי,
 וישעשעו נפשי חזיונות שמים; חיי לי קרו כי רעל גרוני;
 או תורידני לתהומות השחת, ובשאת נפש על נפשי אביטה,
 ובחשכת מות עד מות אחרדה. — כי גם היא בי, אמלל, בגד בגדה;
 כי תשומ בארץ תפגש אך גהי; עת מעקת יגון אשבע לרגעים
 שם חרב וזללה, שם אש אבהון, מבלי און וכח על ארץ אפולה
 שם רעד ארץ, שם לבת הר געש, ובחבלי שנה עיני אף סגרו,
 שם כף עריצים, מאבלת רוצח — אז נפשי תתעורר — שנה לך אין —

(1) כושנים כפשמים בדמות בני-אדם.

גם בן האדם, גם צלם אלוה,
 אף שוד ומנערת, אף פיר ורצח
 אף קרב ומדנים הן ירבה נצח,
 וכלי מות המציא בתבונת נפש;
 משני מקרים אם עוללות נשארו
 ישות גם למז קציר גם בליון,
 על אחיו, על אהבו כצד יתקומם,
 ירדפנו וישופנו (1) מבלי חשך,
 עד יפול שדוד ממנו כל ירח. --
 גם פה בישר אמרתי אשקטה,
 פה הלאה מתבל אמצא מרגוע,
 אף אף שגיתי! גם פה אף תהפכות,
 אין ישר וצדק ביערים סלה (2):
 שם חומם, טורף הכפיר במאונתו,
 שם ישמה הפרם דם רב כמים,
 שם רב וזאב יהמו בין עצי יער,
 ובשוכה נחת מבלי מפריע,
 כשעירי שחח יהרגו, ירצחו. --

הוי לביו לביו שלהבת נצחת
 בך עמק, עמק מכבר הן שקעה!
 אף אזכור כל מקרי ימים מקדם
 ולבבי יסער, ירתח כמרקחה.
 עורני עלם שלאנן ישבתי,
 הבת היפה פיה, תקנה, אהבתי
 ובמקסם עיניה לבוי לקחה.
 מליה שאפתי, צלמה נשקתי,
 ושבועת נצח לה קדש נשבעתי:
 כל תבוא אל ביתי תוגה צרתה. --
 אמנם גם היא ממני התחמקה,
 שוא לה קראתי, קולי לא הקשיבה,

(בי שונאי בנפש אותה הסתירו
 להיות אל צולח אשה לנצח).
 ותקרב אז תוגה בצעיף אלמנה
 מסקה בודדה בין סבבי יער;
 פניה חורו, עיניה שקעו,
 שפי תהנהל, ידיה תרעדנה,
 ומבט מת יציץ בין עפעפים;
 אף בנעם קולה, קול חדש גוע,
 מנחומות הביעה לי בצרתה,
 סתר ומפלט לי, אובר, הראתה
 בדמי סבתה ובקמקי היער.
 אז מבלי דעת אחריה נמשכתי,
 שכחתי תקנה ובתוגה דבקתי,
 ובמלאת ימיה בן לי ילדה
 ושמו קראה יאוש, פניו מה רעים!
 דלים, זועפים, וזועה יפיעו;
 ושנימו, האם גם הבן, סבני,
 פה ביער גם רגע לא ירפוני.
 אמרתי: אשכח כל עמל ותלאה,
 אף הם רקרע, רק יגון יזכורני;
 דמי כעליונות יינקו, ימצו,
 ובשקוי מימי אף רשל ימסכו,
 ופלגי חיי אט אט, הה, יחריבו --
 (בקול):

הוי, תוגה! יאוש! הוי, ילדי התפתו
 חוסי על אובר, הרפו מני רגע!
 תוגה:
 מה זאת לה, אובר, החולה הנך?
 אז לא אעזבך עוד גלמוד לגוע,
 גם מזור ותרופה אחיש לך רגע.
 אל תדרש ברופא, סמיו אף הקלו!

(1) ירוצנו. (2) Бѣхо.

הוי, או אין כל עצה לך גם תושיה (1)
 שית לבך וזכר, לא אחת ושמים
 אחריה נמשכת, רצת גם עפת,
 אותה הזקרת, ממני צחקת,
 ומה לך הביאה? הוי, איך שבתת?
 עת שלות ערן על ביתך רחפה,
 או אתה השתעשעה, לא סרה רגע;
 אך כמעט נפלת משמי האשר,
 אונה גם הונה אך נהפך לשממה,
 לפני תקנתך או עוד לא ראית—
 ובשמה לקרא איך עתה הסבלת?

אובד (כרגש לב):

לא! לא! לא! לא כגדה בי תקנה אהובה!
 וידי צולח עם כל עושי חפצו
 הם תקנה מני עד נצח הסתירו,
 הם שמש חני החשיכו, הקדירו! —

תונה (חובקת אותו באהבה):

הקשיבה נא, אובד,
 ושכח תקנה נצח, בי תראה חיים,
 ובגנו יאוש, מכבד לך ילדתי,
 גם היא, הביטה, שם קרב אלינו. —

(סרחוק נראה יאוש הולך וקרב בעצלתים אל אבותיו).

בין כה וכה החל צולח לשטום את אמונה, אם תקוה, להרעימה ולהכניסה,
 ואז נקעה גם נפש תקוה מצולח, ותחשוב פחשבות כל היום להמלט עם אמה כצפרים
 פסח יוקשים. גם זכר אובד שם מסלות בלבבה, ותשאף לשוב לדאותו ולנחמחו על כי
 לקחה ממנו בחזקת הוד; ותבקש תנחומות לנפשה הנכאה בדרשה אחרי כל איש מצוק
 ומר-נפש למחר להושיעו ולחלצו מקצר. וצולח לא חרל לצור את אמונה מיום אל
 יום, והיא השיבה חרפתו אל חיקו בדברים נכוחים ונמצים, עד כי חרה אפו בה ויגרשנה
 מכיתו בחרפה, ויצו לכל משרתיו עושי רצונו לבלי תת לה מדרך כף רגל בכל גבולו.
 אז נרדה אמונה טבלי מצוא מנוח לכף רגלה, ובעיר קראו המונים המונים אחריה מלא,
 ותתע בתרים וביערים, ובחורים ובכפים מצאה מחסה ביום ובלילה. כעבוד ימים אחדים
 שמעה פעם קול אובד נאנח מתהפך בציריו על ששכבו ותכורחו, ותחש למקום שבתו ותנחמהו.
 ותספר לו את כל הקורות אותה ואת בתה, ותחי רוחו לשמוע כי עוד תקיתו חיה ועיד תאהבתו.

(1) תשועה.

שם לי נטפי פלא
 כבוד יום אתמול עוד לי נשאר,
 בין עיי מפלת אהלי מצאתי;
 אותם לך-אתן, אך תטעם אחרים
 ושמורות עיניך תסגיר תרדמה—
 עוד תשכח כל מחלה, כל שד ונהי! —
 אובד:

ומה החלומות? אם הם לא יעזבוני,
 או אין עוד מפלט אל רצוץ כמוני!
 תונה:

החלומות? הרגע! גם אותם תשכח,
 כל דמיון שוא ממה יברח ברח,
 אך תסיר ממה גם זכר שם תקנה —
 אובד (כמקיץ מתרדמה):

תקנה! איך? האותה אשכחה?
 האם לא נדפאתי מר שבעתים
 מעת שכחתי שם תקנה אהובתי? —
 תונה:

הם, אובד! איכה כה מהר נואלת,
 כי תשוב ותצחק בצללים עפים!
 העוד שם בוגדה, תקנה, תוקנה?
 העוד יפיה יקח, אמלל, לכה?

ותקוה היתה עוינת את צולח טעת ג'דשה אמה מביתו. ויהי היום וצולח עוב את ביתו לרגל מסחרו, ותקח תקוה את אשר בנה על ידיה ותעזוב את הבית אשר היה לה לזוועה ותצא לדרוש אחרי אמה, אך לא נודע לה איה מקום סנוחתה. ותשב ימים רבים באהל איש זקן סתבודד, אשר אספה הביתה בקרבת היער אשר התגורר בו אובד. החורף עבר והאביב שב בכל הודו והדרו, ורוח תקוה שב לתחיה ותחי טובת לב כפי טבעה...

ובעלות השחר תלך תקוה על ראש הר נשפה (1) להעיר כל היקום מתרדמת הלילה כדי ליהנות מאור חיי מעשה ומסעל, ותדבר על לב כל היצור כי ילך באמץ-רוח וכלי כל פחד אל הסטרה אשר שם לו אכיר הטבע להקים תעורתו בחלד. בין שיחים ירקקים ופרחי תפארה תלך בת-השמים זאת הלוך וטפוף, וקולה הנעים יפריע דומית השחר. מכל עברים יתרוטמו הרים נשאים, וראשי אחדים מהם מכסים בשלג עולמים, ובינימו עמקים עוטפי ירק וברכות פים ונחלים. על מורד ההרים פה ושם יתראו אהלי רועים, והלאה בעמק שוכנת עיר גדולה. החזיון יוצא לפעלו סמחרת יום סער נורא, אשר השכית שקט הבריאה בסביבות מעון תקוה.

תקוה:

צְלִלִי חֶשְׁבֶת לִיל אִמִּי וְחֶלְפוֹ,
מִתְהַמּוֹת עֲרַפֵּל אֹרֶךְ זְרוּחַ,
שֶׁחֵר יִבְקַע עַל אִפְסֵי קָדִים;
עֲנָנִים קָלִים כְּבִדְלַח הַלְּבִינִי,
וְתַבְלַת שָׁמַיִם מִה יִיף מְרֵאָה!

עֲתָה מָה וְכֹן הַרוּחוֹת מְסֻבִּיב!

מִה נְעִים רִיחַ נִיחוּחַם יִקְטִירוּ!

כָּל צִיץ, כָּל צִמַח בְּדִיו נִמְלֵאוּ

בְּלִשְׁד הַחַיִּים מִנְמִפֵּי הַנְּשָׁם,

וְפִי שָׁבַע יִשְׁנָא, וְגִדֵּל לְרִנְגִים. —

עֲרָנָה, צִפְרִים, הַתְּעוֹרְרוּ, צְאֲצְאִי!
הִבֵּה נְשִׁירָה וְנִקְרַם צֵאת שְׁמֶשׁ
מִחֲבִיזוֹן שְׁפָרִירוֹ (2) לְמָרוֹם שָׁמַיִם!
עוֹרוּ, רוּחוֹת קָדִים, עוֹרוּ מִתְנוּמָה!
רְגִשׁוּ בֵּין עֲלִים! יְהִמוּ וַיִּצְלְצְלוּ,
וְלִשְׁיִרְנוּ וְנַעֲמֵנוּ כְּמַצְלֵתִים (3)!
אִם אָמֵשׁ חֲרָדְתֶּם כָּלְכֶם מִסַּעַר,
בְּנִקְיָקִי הַסְּלָעִים נִסְתֶּם, נִסְתַּרְתֶּם —
הַיּוֹם הֵן שָׁקֵט וְדַמְמָה בְּטַבַּע,
חֲלַף כָּל סַעַר גַּם פֶּחַד עוֹד אֵין;
גַּם סַעַר אָמֵשׁ לֹא הִשְׁחִית, בִּלְעַד
יֵצֵא מִמִּסְגָּר, אֵךְ שֶׁחֵר הַרוּחַ,
הַסֵּר כָּל קִימוֹר גַּם כָּל אֲדִי קָטָב
מִרְפֶּשׁ וּבְצָה, נְפִרִית וְנִתָּר (4).

שׁוֹר שָׁם עֲנָנִים כְּתוֹלַע הָאֲדִימוּ,
בְּרַפֶּס (5) וְתַבְלַת בִּינִימוּ יִזְהִירוּ
וְשִׁלַּל צְבָעֵי קִשְׁת שָׁם יִתְרוֹצְצוּ;
רֵאשֵׁי הַהָרִים שָׁם נִחְפִּים בְּשִׁלְג
עֲתָה בְּזָהָב יִנְהָרוּ, יִבְרְכוּ.
שָׁם אֵהֵל רַעִי בִּירְקָרֵק עֲפָאִים,
עוֹד צְלִלִי נַעַם לוֹ חוֹנִים מְסֻבִּיב,
וּבְבָר, אֲבִיטָה מִבַּעַד לַחֲלוֹן,
יִוֹשְׁבוּ נַעֲרוֹ מִעֲרֵשׁ מְרֻגָע,
מִתְנוּמָה שְׁאֵנָנָה נִפְשָׁם הַשִּׁיבָה.
חִישׁ יִכְרַעוּ בְּרַף וּבְגִדֶם עַל לִבָּם
יִזְדוּ אֵל חֶסֶד, כִּי בָרָא הַתַּבַּל
וּבָה אֵךְ נַעַם הַכִּין עַל כָּל צַעַד;
וְתַפְלָה זָכָה מִלִּבָּם נוֹבְעַת

(1) שוקם. (2) Балдахинъ. (3) Янвалы. (4) натрий. (5) מין ארג צחור ורק.

שפצת ירק רענן יאכל לרונה ;
שם הצבי בגאווה , שם גם משנהו ,
על שן סלע מבלי מרד יקפצו ,
אחר כל ירק עיניהם יתורו ! —

(ברנש רוח) :

עורו , אנשים ! התעוררו מתנומה !
הסירו כל עצב , ובאמץ רוח
למלאכה , לעבודה תצאו עד ערב ;
שודר אדמתה וזרע בה ורעה ,
אתה אפר ישר ונקי כפים ;
אל תירא ! עוד תמצא בה שבועתים
חלב כליות חמה ודגן שמנים ;
כל חרש , הוילה ועת אפים ,
פאר פעולה וכבודה יביע ;
אונה גם הונה או יגדל לרגעים ,
גם צאצאיה או להם תשיביע .
השלך כספך שם , כוחר באמינה ,
שלח לחמה על מי ומים רבים ;
אל תפחד ! הן תאסוף כסף תועפות (1)
הון עתק , שם נכבד , כל ענג סלה !
רעשו שם , צבא , בתרבות ורמחים ,
היחו על אויב שודר ארצכם ;
אל תיראו מות ! ארצכם תושיעו ,
גם שם גבורים אדירים תנחלו !
רוצה שם , נער , ממקום שעשועיך
אל בית הספר ושקוד בלמודים ;
עוב בית הוריה ונשה שכמה
לשאת כל פגע , אך שים אל לבך ,
כי עוד יבוא יום או תמצא אהלה
גם שקר , גם כבוד , גם ענג סלה . —

ישלחו שמימה , כי יריק אל שדי
שפעת ברכותיו על פעלי כפיהם . —

הם ! מה קול הזליל שם אנוי שומעת
יעיר קול הד הרים בדמי השחר ,
ינעם מקול כנור , עוגב ונגל ?
אילת חן על שן סלע בודדת
על ראש הר תלול שם הומם נצבת ,
ולקול שיר הרועה אונה נשבת . —

האח ! עתה יצא בצבי תפארתי
השמש מקדים על חוג רקיע ;
פלגי אור יה אל כל עבר ושמפו ,
ובזהר זהב כסה כל עץ רענן ;
שם הרים ובקעות—אורות וצללים ;
שם עצים גם שדות—בתם ותכלת ;
שם מי היאר כראי כסף וברקו ,
עדרו עבי ספיר גם בו ישחו ;
ובים רוח שקוף פגם אונה
בברק נוצתו יעוף און צחר ;
שם על חוף נחל שושנה פתחה
כוסה ולשדה לרבורה חרוצה ;
שם נמפי גשם ורסיסי מל ליל
כפנינים נפלאים ישלחו קרנים ;
שם על פר נרחב הקוצרים נאספו
ותבואות ברן הגרנה יובילו ,
וילדים נחמדים ביפי הנער
ציצים ופרחים לעטרות יקטפו ;
שם אראה רועי , שם תחת הארו
על מצע עשב בצללים ינוח ;
עדרו כנגד על מזרד הר חמד

ככה יצאה תקוה יום ליום לשוח בנאות שדי ובחדש מצל ותשר בקול נעים , עד כי הגיע
קולת לאוני או בד בבקר אחד בנדרו ביער . ואו בד התעורר לקולה , וישן כה וכה
וימצאה לוקטת פרחים ובנה אשר על ידיה . חנאהבים שמחו טאר וישבעו יחדו מעתה

(1) היבה .

שבועת-אמונים. אז שב או בד לאהלו ויגד לאמונה כי נמצאה תקוה אהיבתו, ויחדו החישו אליה, מבלי הידיע שמץ דבר לתונה ויאוש הנרדמים ברכתי האהל. ואובד ותקוה עזבו את הארץ הזאת ואתם אמונה ואשר, וימצאו מנוחה בארץ אחרת ויתעלפו בנעימים כל ימי חייהם"

בזנת הפואיסה. שיר החזיון, תקוה לאובד" מביע תלונה מרה על סדרי הכריאה והחברה. האובד והאומלל, הסובל מפגעי הטבע ורשעת זדים, מבקש את קרבת התקוה כדי שתנחמהו מעצבו ותבטיח לו ימים טובים בעתיד; אולם הצולח והתקיף עושק גם את הנחמה האחרונה הזאת מן האובד, בהכבידו את ידו עליו בעזרת עושי-רצונו ובהסירו מלבו כל תקוה לרוח והצלה. אך לשוא יבטח הצולח העריץ בעוצם ידו, כי לבו הקשה רהוק מאמונה באלהים ולא ימצא נהת בכל החיל שעשה לו בורוע'. זמעט מעט יעזבו גם התקוה והאשר את ביתו, ויצאו לנחם את האובד המתענה תחת יד התונה והיאוש. אז תורה להם האמונה, שכבר קדמה למצוא את מעון אובד, כי המשכן האמתי של התקוה והאשר הוא בשמים, ויחדו יעזבו את הארץ המלאה רוגז וצער.

מאנה הביע כאן את רגשותיו הדתיים, שהיו חוקים אצלו תמיד, ואת נסיתו לפיסימיות⁽²⁾. אולם נטיה זו לא יכלה להיות עמוקה ביותר אצל משורר-צייר כמוהו, המרגיש עונג נפלא ואשר אין קץ למראה היופי.

לאוסיות. באביב תרמ"ב, אחרי ה"פוגרומים", התעורר אצל מאנה, כמו אצל יתר סופרינו, הרגש הלאומי, והוא כתב אז את שיר-העם "עם עולם":

מה נשמע לרגעים	לא יירא כל רצח.
קול מכל אפסים,	לא יבול לנצח
כי אבל נבל עמנו?	עם מוציא רב אנשי רוח:
עצמתנו פסה,	הכהנים, הלויים,
כל רוח נמסה -	ומשוררים ונביאים,
אין עוד חיים בלבבנו?	חורתי אמרי-אל על לוח. --
הוי, שונאינו, הסו!	ובגלי החיים
הסר איבה נפו,	מתחת שמים
או תפקחנה עיניכם;	עוד רב ממלכות ימחו;
או תראי, תבינו,	רק עם הרבה בכו,
תשכילו, תאמינו,	רק הוא נצח יחי
כי נעלים אנו עליכם.	ומאוריו נצח יורהו

(1) בחוקה. (2) השקפה הרואה רק רע.

בקין של אותה השנה חפץ מאנה, כתום עונת הלמודים בהאקאדימיה, לשוב לעיר-מולדתו הקטנה כדי לבלות את ירחי-החופש בהונג משפחתו החכיבה עליו ובקרבת שדה ויער; אולם קויפמאן, „מלאך שמים“ התומך בו, לא נתנהו לעוזב את עיר-המלוכה בהעמיסו עליו עקב חסדו עבודות שונות. לב המשורר העני התחמץ בו על העול, אבל לא חטא בשפתיו למיטיבו. וכשנתנברו עליו געגועיו להוריו ולעיר-מולדתו, כתב את השיר היפה, נסיעה אל אבותי על כנפי הדמיון:

אך תעוף עין— גם רועים ועדרים,
גם חבל אפרים מהר יחלפו! —

חיש נאלם החליל, חיש שקמה המהומה,
הכבודה עמדה נתצלצל המצלה (1);
האח! עתה חיש ממקומי אקומה:
שם הורי רצים נגדי אל המסלה...

וזרעות אהבה לקראתי נמיו,
ונשיקות בוערות שפתותי ידליקו;
ובלי כל הגה שרעפי והמיו,
ובעד עיני אש-בליותי יריקו...

— אל הורי, אל הורי כחץ שלוח
אטוש, אעיפה בין הרים ועמקים!

אעיפה על כנפי קיטור ורוח,
אנשא בעגרות רצות כפרקים!
הארץ תחמי תתנדר במחוגה,
היערים יצאו במחולת מחנים;
בלגלים יטקו מבלי הפוגה,
ומקול החליל תצלנה אונים. —

האח! בצל ספו ערים וכפרים,
איש את רעהו חוינות ירדפר;

המשורר יורד בחייונו ממרכבת מסע-הקיטור, והוא יושב עם הוריו בעגלה כדי לנסוע לעירתו לאור הבקר:

ידם חבקהני, עינם תרהיבני (2);
כל קול, כל הגה שפתותם דובבו
יבא בעצמי בצרי ויחיני. —

האח! כל היקום בא בעדי עדיים;
די שלום יקראו כל בעלי כנה!
אך נעלה מקול עוגב ומצלתיים
הוא קול הקוקיאה מראש הענף! —

ושדרות אלונים
רעננים ודשנים
לי עין יצהירי;
גם שדות, גם גנים,
גם חלקת שושנים (3)
אל שובי יגילו!

עיני השחר מקדים נשקפו
וקצות רקיע כזהב יאירו;
צללי ליל בנין מננהו חלפו,
רק נעם קרה אחריו השאירו.

התבל כלה פקחה עפעפים,
ומקשרת מור מפרחי נוחם;
כל צפור, כל בנת, מקל אפסום,
שיר בקר, שיר תודה יהגו בכח. —

ולקול שירייה זה שקטה התולדה
ובגיל קדש תקשוב קול צאצאיה;
ולקול שיר זה מראש גבעה נחמדה
תרוץ עגלה ואני בין יושביה.
הורי מימיני ושמאלי ישבו,

(1) הפנין. (2) תעורר רוחי. (3) חלקת ארסה הורועה שושנים.

אולם דמיונות-הקסם האלה נדרו מהרה כחזיון-גילה ונדרחו מפני המציאות, שנראתה למולם עוד יותר כהה ומעציבה. המשורר העני תעה כצל בין התומות הנבוהות של עיר-הבירה, והתענה בשרב הקיץ, בהאזיר המקולקל של הכרך ובכדידות ענומה. רעו היחיד הוא—היגון:

אָנא, יְגוֹן גַּעִים, אַל נָא תַמְשֵׁנִי !
 חֲצֵדָה הַשָּׁנָן הֵן טָבוּל בְּנֶפֶת;
 עֵצָב אֲנִכִי וְקָדָר אֲשִׁכְנָה,
 אֵין אֶח וְרַע, אֶף שְׁמָה וְשִׁאִיה;
 אֲאִר קָל הַיָּקוּם, הַתָּבֵל וְשִׁאוּנָה,
 אוּ לְנִוָּה עֲדָן שְׁמוּקָה הַעֲלֵנִי,
 וּמְנַחֵם אֶחָד לִי—עִמָּךְ הַזְמִינָה. (2)

ככה עבר הקיץ ביגון ושעמום על מאנה, וכשנתחדשו שוב הלמודים בהאקאדימיה צדלה תשוקתו אליהם שבעתים. הוא הוסיף לשקוד או על מלאכת הציור ולמודי הנימנאסיה, שתלמידי האקאדימיה עוסקים בהם, וילמד גם את הלשונות הגרמנית והפראנצית. וכן לקח מאנה חלק בכל תענוגיה של האקאדימיה. הוא למד פרק בשיר בלהקת האקאדימיה והשתתף בכל חגיגותיה. בכ"ח מארט של אותו החורף, 1883, חגגה, למשל, האקאדימיה את יום מלאת ארבע מאות שנה מעת שנולד הצייר האיטלקי הגדול רפאל; זמאנה מתאר לנו את פרטי החגיגה ההיא:

בל החדרים הרמים והנשאים קשטו בעדי עדיים, ופרחים ונצנים נותני ריח עמדו בכל אפסים. גם עצים רמים הוקמו, אשר הטו צל נעים על כל אפסי החדר הגדול, שבתוכו הצנו למראה קבל עם שלשים ושבעה ציורים גדולים ונפלאים, פרי הצייר רפאל. עדי החדר הזה היה לפי טעם האיטלקים עם מצבות-שיש מכל המיתולוגיה (8). ובסוף החדר טיל הפתח, בין פרחים ונצנים רבים, התנוססה לתפארה על בסיס יקר תמונת הצייר חצובה מאבן-שיש, מעשה ידיו הפרופיסור לאברהם צ'קי, ועל ראשו זר-פרחים נחמד למראה. פני הצייר הפיקו אהבה וגדולה, וקווצות תלתליו הוסיפו לו לזיות-חן. הלאה מעט מן התבונה הזאת, בסבך פרחי-תפארה אשר עלו עד הספון, הופיע הציור היותר נפלא מכל מפעליו. ליטין התסונה עמד שלחן יפה, ועליו עטרת-תפארת עשויה מרקועי פחי כסף טהור, אשר תשלח האקאדימיה בשם כל הציירים והתלמידים מרוסיה לרוסי, להניחה לזכרון-עולם על קבר האיש הרם הזה. ולשמאל התסונה עמדה בסה לכל המטיפים, הבאים לכבוד זכר היום בניב שפתיחה. להקת המנגנים של הקסר באה לנצח בנינות, ולהקת המשוררים עמדו הבן על עסדם. כל הכית טלא טפה אל פה שרים ורוזנים לבושי-מכלול, גם רבים ממשפחת הקסר באו, ובראשם נשיא האקאדימיה, אחי הקסר, הנסיך הגדול ולאדימיר עם רעייתו. אך צעדו רגליו על ספתן הבית הרעיסו הסנגנים שיר-תרועה לאות כי החל החג...

באביב תרמ"ג הצליח מאנה במבחן, ומידאליה של כסף נתנה לו לאות הצטיינות. זהפעם נתמלא חפצו הגדול: הוא נסע לבלות-את ירחי הקיץ בעיר-מולדתו הקטנה, ושש מאד לשוב ולראות את הוריו וידידיו אתרי שנפרד מהם זה כשלוש שנים. בסוף הקיץ הלך מאנה לווארשה, ושם התודע לח. ז. סלונמסקי ונ. סוקולוב, עורכי "הצפירה", שבה החל הצייר הצעיר לפרסם מאמרים על הציור והזופי. ומשם שב מאנה לזטרבורג, כדי לנמור את למודיו בהאקאדימיה; אולם בראש חורף תרמ"ד נתקרב ויחלה במחלה קשה, שהשאירה בנו, החלש מטבעו, סמני שחפת. מאנה נאלץ או להפסיק זמן מה את עבודתו, ובשבתו בוד בחדרו גברו עליו מכאוביו ומצוקי השעמום:

(1) "אל היגון". (2) "עצב אנכי". (3) אנדות-האלים.

שמים וארץ לומים בערפל,
 שלג וכפור בסו גם רום גם שפל,
 ופני כל היקום ישאו תו המות;
 חשכת ליל חרף פרוש על אדמה,
 כבעמק הרפאים תשלט הרממה,
 רק הפער יהם במרי עצבת.

בדר במעוני, הרחק משאון קרת,
 לבי בי רוי גם רוחי נעכרת
 מכאב השעיל המפרק עצבים;
 הה, ראשי, ראשי, להבת תאכלנו,
 גוי מסביב רעד קר יאחזנו,
 דם עורקו כבקרקים רצים גם שבים (1).

כשהוקלה מחלת מאנה שב לעבודתו וללמודיו, ובימי הקיץ הבא נסע שנית לחדש את כחותיו בעיר-מולדתו הקטנה, מבלי דעת כי נפרד הוא לעולם מהאקאדמיה החכיבה עליו. המחלה שקננה בהמשורר הצעיר לא הרפתה עוד ממנו, ונאלץ להשאר בבית הוריו גם במשך החורף תרמ"ה ולבלות את ימיו ולילותיו הארוכים מתוך שעמום ועצבות. אולם הקרנים הראשונות של שמש האביב שבו והחיו את רוח מאנה:

האח! הגה האביב,
 מחמד לב ועין,
 וקצת אביט מסביב
 שלג קר עוד אין!
 האח! על הר וגבע
 שפוד אור ונהרה,
 ותחי בתיה הפבע
 ענדה ור תפארה.

ובנעם קרני שמש
 יחיה, ופרץ פרץ.
 אצאה נא לשוח,
 עתה צר משכני,
 שם תפשי אשאף רוח,
 אדע כי חי אני!

עזביני נא, מחלתי
 סירה נא, ליל אמש
 הקיצי נא, לבתי,
 עירי לקראת שמש! (2)

האח! הגה כל רמש
 עוב חנוי ארץ.

בקיץ תרמ"ה נסע מאנה לסלאוויטה, כדי לשאוף שם אויר צח ולשתות קומים, ומחלתו רפתה מעט, אלא ששבה ונתגברה בירחי החורף הראשונים, תרמ"ו, שישב המשורר בווארשה. שם הכין מאנה ציורים יפים לשערי המאספים השנתיים, "בנסת ישראל" של שאול פנחס ראבינוביץ, "האסיף" של ג. סוקולוב, ונס פרסם בהם שירים ומאמרים, בחתמו את שמו המצי"ר (3) מאנה. בתודש שבט שב מאנה לעיר-מולדתו, ובקרוב האביב נחה עליו רוח-התול ויכתוב פיליטון, "הרהורים רעים", מחיי העירה ומראותיה:

בדר משמים ישבתי בחדריו, ועל עפעפי נפלה תרדמה. השנה היא הנחמה האחת בחיי עיר קטנה ההולכים לאט ומוליכים כשמן מימיהם, בלי תנועה ובלו גלים. לולא היא שהיות לנו, יאמר בן עיר קטנה, כי אז תמנו לנוע באפס עבודה ומעשה במשך ימי הקיץ הארוכים... ישבתי ונרדמתי, והנה יד שלוחה אלי ותעירני. פקחתי את עיני וארא מלאך דובר בי לאמר: קום כתוב! ואומר: מה אכתוב? ויאמר: את אשר אתה רואה ושומע... עליתי על ראש פסגת השוק החדש ואביט מסביב, והנה ציור נחמד לנגדי—מראה עיר קטנה בראשית

(1) בדר במעוני. (2) "זכרון ליום ב' של פסח, תרמ"ה". (3) ראשי תבות: הנחור מרדכי צבי יליד ראדושקוביץ.

ימי האביב. יערים קטנים בלבוסם הירקרק אשר לא יבול על ראשי הרים נבנונים (1) יסובבו את העיר סבל אפסיה, ועלימו יתנוסס הר בית סועד לכל חי (2) הנשא סבלם בהדרת קדשו. אילנות כבירי-ימים ישיתו כליל צלם על שוכני-דומה, וביניהם סופיעות ממרחק סצבות-אבן, שטסרום עמדתן תבטנה על העיר המשתרעת לרגלן להזכירה יום סקודה... ולרגלי ההר ילפת נהר קטן ארזות דרכו בשובה ונחת, ולא יעזו להשבית סנוחת הרפאים בשאון גלוי. סעל כל ננות בתי העיר יתרוכס בית-הכנסת בשיא נבחו, הנשא עליו חותם הזקנה והשיבה. עיני סשוטטות הלאה. החובות העיר מלאים ילדים סשחקים ומסוררים בלי ספריע. דלתות הבתים נפתחו, כלי-הבית רחצו לסשעי (3) והוצאו החוצה. שם יושב החיט בסחצו והסנדלר במרצעו בחצרות וברחובות, כי חנ האביב תנה בא וכל ידים מלאות עבודה. גם הפרות והעזים עזבו סבלאותיהן ומשילות. בחוץ לרוח היום; שמה נאחמו סביב עגלות אכרים, העומדות לפני בית-סשקה, והמספא יהיה להן לשלל; בקללות והנפת השוט ירוץ האבר לנרשן, וכמעט יסב סניו תשובנה לסלאכתן. סכאוביו יוכל להרגיש רק האיש הנרדם בחרבוני-קיץ תחת העץ, וזכוב עז-פנים יעירחו לרגעים בעקיצתו... שם תרנגולות תחת סקודת התרנגול סנקרות באששה, וקרוב להן שתי עזים סנגחות זו את זו כהלכה... נשאתי את עיני והנה פנים הרשות נראו על סמת החזיון. בין פרות ועזים, בין תרנגולים וילדים חסופי-שת, תלכנה בנות ישראל הלך (4) לשאוף רוח לפנות ערב, ולבושן כליל "סודה", ומדברך בשפת רוסיה, הכל כמנהג המדינה. גם בחורים קצוצי סעיל וחובשי סנבעות לראשם, ספיהם עתר ענן הקסרת עולה ובידם מקלי-תפארה".

בחדש אייר תרמ"ו נסע מאנה לפטרבורג, כדי לבקש תרופה למחלתו אצל הפרופיסורים, והם יעצוהו לנסוע לארצות-הקדם החמות. בלב המסורר החולה נתעוררה ציונות. אז המחשבה הנעימה ללכת לארץ-ישראל החכיבה עליו מאד, ותקותו הפרטית לשוב לאיתנו התלכדה עם שאיפתו הלאומית לראות בתחית ארץ-אבותיו. והחלום המלבב הזה הוציא מלבו הכואב של מאנה את שירו הזוטר יפה, "משאת נפשי", היחיד כמעט בספרותנו ברוח החן הנונה, הצער הפרטי הנות והשלוח הרכה השפוך עליו:

יום אך יום יביע.

רוח נואש ישוב יחי,

יחשב רב-מחשבות;

ישבך כדרך, רפיון גוי,

ישאף אך נשגבות.

סביב תשלט שלוח השקט,

הם, קול משק כנף!

רוח צה על פני עבר,

ינע גם כל ענף.

שמש אביב נטה ימה

עד לקצות שמים;

זו חבלי הוצק שקמה

תאנה לעינים.

סביב תשלט שלוח השקט,

עלה בל יתעורר;

על ראש גבנון, בדרך, הוקם,

יושב לו המשורר.

מה נעמית, תר האביב!

הדרך מי ישמע?

תקות אנוש כי תבאנה

(1) כרכבים סנבעת קמות. (2) שדה הקברות. (3) באוזן נקי והלק. (4) המשך כנוס מס.

הה. מי יתן כנפי יונה
 לי גם לי תולעה!
 או כאדם לו רק הפשי
 אשב או אצאה.
 או אעופה אפע קרמה —

תאמר (אבר 1),
 וכו' כפלת;
 במחוגה הלאה, מעלה,
 תחצה גם התבלת.

המשורר רואה בדמונו מחזות-קסם בארץ-אבותיו:
 אעבוד, אשיר, אשאף רוח,
 אולי ישוב פחי.
 אשבח עצבי, תגנת נפשי
 על תקותי קלו;
 ימים טובים, חיי שקט
 נגדי עוד יצחקו.
 איך, איך, אדמת קדש?
 רוחי לך הומיה--
 לו גם את גם אני יחדו
 נשוב עוד לתחיה!

שמש מזוהר האיר ארץ,
 יבדיק טל ערבים;
 שיר האכר, בריא, רענן,
 לשמע מאפסים.
 קול החליל משפת הנחל,
 דושה ישק העדר;
 קור שיר נעים, שירת עלמה,
 שם בפנים החדר.
 עלי שדמות-בר נפרי
 אעבוד גם אנכי;

אולם תקותו של המשורר החולה לא באה. בריאותו התמוטטה יותר ויותר, ואחרי
 כן איזו חדשים על ערש-דוי שם המות קץ, בחול-המעד סוכות תרמ"ז, לחיי מאנה,
 מלאים קסמי-יופי ויסורי-שחת.

*

שירתו של המצי"ד מאנה היא לירית⁽²⁾, כאותה של מיכ"ל, וכמעט
 כלה נובעת מחייו הפרטיים של המשורר. אולם רגשותיו של מאנה
 מצטיינים לא במרץ ועומק, כאותם של מיכ"ל, אלא ברוך ותמימות.
 צה אין נסיונות החיים, כי עולמו הוא יפי הצבעים וההארמוניה⁽³⁾
 תולדה. משורר צנוע וענו זה לא ידע גם את האהבה בתענוגה ויסוריה,
 כי לא הספיק עוד להתעורר מהתמהון שחוכה בו למראה הטבע וכל
 הדרו. מאנה הצייר הוא המשורר הראשון בספרותנו
 שידע להעריך כראוי את היופי הפלאסטי⁽⁴⁾ של מראות
 וולדה. אולם הוא מתפעל רק מן המחזות הכלליים של הטבע, ואינו
 נזנן להשרטוטים הדקים והנקודות המיוחדות של התמונות המפליאות את לבו. סקירתו
 מאנה אינה חדה, מנתת ונוקבת, אלא מרפרפת, משוטטת. ולהרשמים הכלליים
 על היתה מספיקה שפתו העניה במבטאים, אבל הקלה והרכה ביותר.

(1) בעלת כנפים גדולות ומישפעות בנוצות. (2) מלאה חשתוכת הנפש. (3) הרהאמה ירהארות של
 שית והקלות. (4) הציורי.